

REFLEXIONS ENTORN A LA COMPOSICIÓ CORAL A CATALUNYA (I) JOSEP LLUÍS GUZMAN

L'autor ofereix aquestes reflexions “amb l'únic propòsit de fer més propers als companys compositors, directors de cor i cantaires, els noms i les obres d'un bon nombre dels nostres autors”.

Introducció

L'escriptura per a cor mixt, sigui o no en estil sever, és un bon test per copsar el mestratge d'un compositor. En aquest sentit, seria prou convenient fer un repàs a l'obra coral de J. Brahms i A. Bruckner per adonar-nos d'aquest ftr.

Entrant directament en matèria, se'm permetrà, però, ja que el tema d'aquest treball es refereix “només” al segle XX, fer menció de l'autor de l'òpera Telémaco recentment recuperada pels auditors, l'eminent compositor i guitarrista **Ferran SOR** (1778-1839). El seu motet O Cruix, 1804 **(A)** és una partitura exemplar, unes pàgines dignes de ser firmades pel mateix F. Schubert, on hi apareix la relació harmònica de **napolitana menor** (IV menor del VI); la mateixa harmonia que utilitzà Schubert en el seu quartet La mort i la donzella amb una força cadencial inigualable.

Dic això, perquè en la nostra època de renovació pedagògica, ens caldrà també fer anàlisi del nostre llegat històric i recuperar aquestes obres, que tenen tantes qualitats. En realitat, no sabem si podríem comptar un centenar d'obres del segle XIX d'aquest nivell, signades per autors catalans o hispànics. Vull creure que sí, però mentrestant haurem d'esperar a sentir la veu dels musicòlegs.

Contemporanis de **Ferran SOR** (deixeble d'Anselm VIOLA) , foren Carles BAGUER (1768-1836), **Mateu FERRER** (1788-1864), Ramon CARNICER (1789-1855), Melcior GOMIS (1791-1836), Baltasar SALDONI (1807-1889), Marià OBIOLS (1809-1888) i Vicenç CUYÀS (1816-1839)...

Renaixença i Modernisme

Mateu FERRER, organista de la Catedral de Barcelona, tingué entre els seus deixebles a **Joan Antoni NIN I SERRA**, que fou el mestre reverenciat de **Felip PEDRELL**. Ell li aconsellà de prendre al dictat les tonades que sentia cantar a la gent senzilla – i alhora tan sàvia!- del poble, perquè servava en la seva memòria una part important d'aquell llegat vastíssim i ancestral que només la tradició oral havia preservat de l'oblit.

Aquelles cançons del camp de Tarragona **(C)** amb els seus “inusuals” cromatismes varen revelar-li una bellesa que no coincidia amb les escales que normalment usaven els músics professionals, decididament enlluernats pel diatonisme eufònic del mode major pur. Aquest enamorament li va costar molta incomprensió i menyspreu. Però aquell home, segur de les

seves intuïcions i descobretes, va obrir molts camins, il·luminant amb el seu exemple el destí de tres generacions de músics: d'Albéniz a Gerhard.

Tant F. PEDRELL músic, com J: VERDAGUER poeta, foren els grans cantors d'aquell desvetllament –la Renaixença- que féu possible la definició d'un **àmbit**, aquell que MARTÍ POL anomena l'àmbit de tots els àmbits...

F. PEDRELL fou qui primer va presidir la Festa de la Música Catalana (1904) (1) i qui va orientar la tasca renovadora de Lluís Millet que es recolzava plenament en els postulats del Mestre. Aquesta Festa, juntament amb la Festa de la Poesia i de la Música (Orfeó Gracienc), a més dels Premis de la Institució Patxot de la Fundació C. Rabelli Cibils, varen fer possible, amb la dotació d'importants gratificacions, la **creació d'un ampli repertori coral**, gràcies a l'aplegament de cançons i danses tradicionals, la seva harmonització i glossa, així com la creació d'obres originals.

Com ens diu Pere Artís en els seu llibre El cant coral a Catalunya 1891-1979, en l'adjudicació dels premis trobem els elements que a l'època eren representatius del moviment musical en general i els vinculats particularment a l'Orfeó i a la seva obra. (2)

A Catalunya, de tots és prou sabuda la importància del cant coral, "... a més de l'específica comesa artística que li és pròpia, és una de les eines decisives amb què ha comptat Catalunya per mantenir vius en amplis sectors els trets essencials que ens defineixen com a comunitat nacional" op. citat En aquest sentit, i seguint el fil de les inspirades paraules de Joaquim MAIDEU (3), hauríem d'afegir que l'**idioma musical del nostre país** s'ha mantingut viu, reconeixible, fonamentalment gràcies al cant coral; o sigui, per les aportacions decisives de compositors que varen estimar aquest idioma: **Antoni NICOLAU** (1858-1933), **Francesc ALIÓ** (1862-1908), **Enric MORERA** (1865-1942), **Lluís MILLET** (1867-1941), **Amadeu VIVES** (1871-1932) i **Joan LAMOTE DE GRIGNON** (1872-1949). Tots ells varen rebre el guiatge de F. PEDRELL.

El mestre **A. NICOLAU** fou, després d'**A. CLAVÉ** (repertori claverià), una de les figures més importants a l'hora de bastir un repertori pel naixent moviment orfeonístic. Aquell mestre, compositor i director, que s'havia esforçat per donar a conèixer a Barcelona nombroses pàgines de Mendelssohn, Beethoven, Wagner i tants d'altres, posava tot el seu saber al servei d'aquesta tasca creadora: La mort de l'escolà 1899, La Mare de Déu 1901, Divendres Sant 1902; després vingueren Jesús als nois, Entre flors, El noi de la mare, Teresa, Captant, La mort del soldat, Salve Regina, Cançó de la Moreneta, Cançó dels escolans, Cançó del pelegrí, Cançó dels llauradors, Cançó de la rosa.

En paraules del mestre Lluís MILLET (1916): "en aquesta obra coral del mestre hi ha tota la seva noble espiritualitat, tota la tendresa que tan portava amagada en aquella còrpora majestuosa... Hi ha una altra intel·ligència ordenadora i assenyada i una musicalitat robusta, àgil,

serventa de la idea inspiradora. La poesia de Mn. Cinto no ha trobat altre músic que tan dignament i bellament la interpretés.”

En el marc d'aquelles dies primeres dècades del segle XX (fins al cop d'estat de Primo de Rivera, 1923) la vitalitat que infongueren a l'Orfeó Català homes com **A. NICOLAU** fou emotivament valorada i aclamada pel mateix **R. Strauss**, qui en una carta del maig de 1914 escriu: “el vostre Institut coral és únic en el seu gènere i les vostres magnífiques audicions són dignes de la més alta estima artística, ja que el difícil art del cant “a cappella” està molt descuidat a Europa, a excepció feta de comptats llocs...”

Els qui gaudim en la pràctica del cant coral, hem d'agrair aquelles obres que **Enric MORERA** considerava menors. algunes de les quals són les més emblemàtiques d'aquell període, dins del gènere que ell cultivà de la sardana coral. Pensem sinó en la Sardana de les monges (D) amb text d'A. Guimerà, on hi trobem aquells girs melòdics (cromatisme indirecte) característics de la nostra cançonística i la repetició i sobreposició de breus motius que, amb les seves variacions i derivacions, generen una estructura ferma, concisa i expressiva.

Aquesta és una música que només es pot entendre de debò si hom l'ha cantada, ja que, tal com generalment succeeix, el gaudi i la comprensió del cant coral rau més en la seva pràctica directa que no pas en l'estricta audició.

Enric MORERA disposa d'un ampli repertori coral que, a més de cançons tradicionals harmonitzades (El testament d'Amèlia, El bon caçador,...) compta amb ingent obra pròpia:

La sardana de les monges, Les fulles seques, L'Empordà, La Santa espina, La font de l'Albera, Les neus que es fonen, Sota de l'om, La cançó nostra, ... i també música religiosa: Salve Regina.

El cas emblemàtic del primer director de l'Orfeó Català, gran inspirador del moviment orfeonista i ple d'anhel espiritual en la regeneració del poble a través de la música, **Lluís MILLET**, no fou especialment pròdig en la composició coral, segurament perquè –com en el cas d'E. Toldrà- la seva dedicació principal fou la interpretació de la Música.

Tanmateix, de la seva joventut consten dues obres:

“Catalanesques” i “Ègloga”, ambdues orquestrades i, a més, 14 Lieder per a veu i piano.

Entre l'obra coral, a part de les harmonitzacions de cançons populars per a cor d'homes (Els fadrins de Sant Boi, El pastoret, El Cant dels Ocells) i cor mixt (El comte Arnau, Els Segadors), disposem de Jovenívola (cor d'homes) i El Cant de la Senyera, himne de l'Orfeó, ja centenari, i avui Himne de tot el món coral català.

Em l'àmbit religiós té l'acurada Pregària a la Verge del Remei (1901) i Cants espirituals per a ús del poble (1912-1951) –quasi oblidats?-.

Amadeu VIVES fou el gran compositor que el nostre país no va saber ni poder retenir per a bastir una **producció lírica en català** i “gràcies” a aquest fet, a la capital d'Espanya varen retenir la sarsuela (4) amb l'alegria desbordant i la tècnica impecable d'aquell gran coneixedor de les sonates per a piano de BEETHOVEN.

Per la seva íntima amistat amb Lluís MILLET des que eren tan joves i fundaren l'Orfeó Català (1891), així com per la seva formació en els valors estètics de la Renaixença, A. VIVES sempre va afirmar que la seva música era ben catalana, defensant-se d'aquells que li demanaven “com s'ho feia per canviar tan fàcilment de nacionalitat!”.

A. VIVES es va forjar una cultura vastíssima, com pocs músics tenien aleshores, fora dels coneixements estrictes de la seva professió.

L'èxit de les seves obres escèniques es degué en gran mesura al tractament enèrgic i joios que donà a les nombroses intervencions dels cors. Pensem, si més no, e Bohemos 1904, i Doña Francisquita 1923 (E) recentment recuperades en uns versions magistrals sota la batuta d'A. Ros Marbà. El valor musical d'aquestes obres perdura i sobrepasa el gènere al qual s'adscriuen, (que el mateix Vives ja preveia en el seu final)

A més de la partitura de **L'Emigrant** (1894) per a cor d'homes, text de J. Verdaguer que ha esdevingut símbol espiritual i físic de la catalanitat exilada, voldria fer esment de les altres obres per a cor escrites posteriorment i que, dissortadament, les agrupacions corals han deixat en l'oblit, (exceptuant la Balanguera):

- 1895 La pastoreta, cor d'homes
- 1896 La filla del marxant, cor d'homes
- 1904 Himne a l'apostolat de l'oració (Via Crucis montserratí)
- 1909 Converte nos Domine, cor mixt
- 1926 La Balanguera (J. Alcover), cor i cobla
- 1926 TRES IDILIS per cor mixt:
 - Jesús i Sant Joan (J. Verdaguer)
 - La lluna i la rosa (J. Llongueras)
 - Canta i vola que fa sol (F. Pujol)

SUITE CORAL Follies i paisatges

- 1927 La fira CROMO EPIGRAMÀTIC
- 1927 Collsacreu, ODA A LA MAR LLUNYANA
- 1928 Pòrtic, Processó a la muntanya, Comiat
A la plaça hi ha ballades INTRODUCCIÓ I DANSA
- 1931 El cant del poble, per a cor i cobla.

Els Mossens MÚSICS

Una figura clau (probablement una de les dues o tres més transcendents) per entendre la dimensió real de la composició coral a Catalunya al llarg de les tres primeres dècades del segle XX és la del sabadellenc **Àngel Rodamilans** (1874-1936).

La seva producció, encara que cenyida a la litúrgia, es manifesta amb l'expressió desinhibida i serena d'un compositor que coneix tots els recursos tècnics del postromanticisme més madur i als quals hi afegeix la personal aportació d'unes coloracions harmòniques almenys tan encisadores com les de la millor pintura de Joaquim Mir.

Talment com es constata en l'obra d'A. Bruckner, la puresa virginal de les seves creacions no exclou aquella tensió humana tan fonda que les dignifica i les fa creïbles. El seu corpus musical depassa les 130 Obres! , de les quals més de cent són per a veu en diverses combinacions. Entre les més difoses per l'Escolania de Montserrat destaquen:

Amor, Cançó de maig, El vostre Nom, Moreneta en sou, El gira-sol, Flor de liri, Salve Regina, La Mare de Déu, Salve Montserratina i Magnificat, a més de diverses Misses.

En una obra encara primerenca com Rosa vera (1910, Verdaguer) per a tres veus blanques i orgue (**F**), ja hi trobem aquella riquesa harmònica – acords de novena, dominants secundàries, ampli desplegament modulant i gran finesa contrapuntística en el tractament de les notes que no pertanyen a l'acord- tan característiques en tot el seu corpus. Així mateix, agermanada amb una inspiració melòdica, amarada d'humil veneració, de línia clara, equilibrada en el seu arc i sempre cantabile.

Les obres d'aquest autor, juntament amb les del **Pare Antoni MASSANA** (vegeu el Catàleg del fons A. Massana de la Biblioteca de Catalunya, 1992) són probablement les que millor defineixen l'àmbit de creació músico-coral entorn a la litúrgia i més enllà d'ella, dins del que no és una, sinó diverses generacions. (7).

El corpus musical de l'autor és impressionant en òperes, oratoris, cantates i misses que superen el centenar d'obres.

La promoció d'enllaç

“... Aquesta promoció la veiem integrada bàsicament per una sèrie de compositors que aspiraren a incorporar-se a les avançades de l'art del so, però l'impuls dels quals no passa generalment d'una tímida temptativa d'afiliació a les escoles postwagnerianes...” Amb aquesta descripció, M. Valls i O. Martorell defineixen la notable producció de J. GARRETA (1875-1969), E. LÓPEZ-CHAVARRI (1875-1970), **P. CASALS** (1876-1971), **J. PAHISSA** (1880-1969) i **J. MANÉN** (1883-1971), compositors d'intencions i resultats molt diversos.

Els dos darrers, varen conrear molt especialment el gènere operístic, la música de cambra i el concert: de **J. MANÉN** tenen les corals en repertori la sardana coral El cavaller enamorat.

De **J. PAHISSA**, consultat el catàleg propi que figura en el seu llibre *Sendas y cumbres de la música española* (Ed. Hachette, Buenos Aires, 1954), només s'hi troba per a cor Seis canciones populares españolas, a dues veus blanques.

Em sembla interessant citar un fragment del novè capítol d'aquest llibre en el qual l'autor intenta dibuixar les característiques de l'escola musical espanyola i també en particular de la catalana. Del que ens diu, podem deduir que no era pas conscient de la dimensió qualitativa i quantitativa dels materials aplegats per l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya; tot i així, el seu judici és prou "encertat" si hom té en compte solament el folklore de la Catalunya vella. **(8)**

De qui fou fundador de l'Associació Obrera de Concerts (1925-1937) i ambaixador de la Pau a tot el món amb el seu oratori El Pessebre, el gran violoncel·lista **Pau CASALS**, esmentem per cor a cappella les obres següents:

O vos omnes, Nigra sum, Tota pulchra, a més de la Salve Montserratina i El Cant dels Ocells (adaptació coral d'O. Martorell); totes elles traspuen la gran musicalitat del seu autor.